

نظری به تاریخ و اخلاق پزشکی

تألیف:

دکتر منصور جلالی

با، ازنگین:

دکتر محمدرضا عربی

(استاد دانشگاه علوم پزشکی شیراز و عضو هیئت مدیره ستان علوم پزشکی)

انتشارات

دانشگاه علوم پزشکی شیراز و ستان ملی و فنی مریضی

سرشناسه	جلالی، منصور، ۱۳۱۹ -
عنوان و نام پدیدآور	نظری به تاریخ و اخلاق پزشکی/ تالیف منصور جلالی؛ با بازنگری محمدرضا محقری.
مشخصات نشر	بندرعباس: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی هرمزگان، انتشارات، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	۳۱۲ ص.: مصور، جدول.
شابک	978-600-7710-20-3
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
موضوع	اخلاق پزشکی
موضوع	Medical ethics
موضوع	پزشکی -- تاریخ
موضوع	Medicine -- History
شناسه افزود	محقری، محمدرضا، ۱۳۰۷ - ۱۳۹۵.
رده بندی کسره	۱۳۹۵ ج ۶۸۸/۷۲۴ RV

"نظری به تاریخ و اخلاق پزشکی"

- ✎ تألیف: دکتر منصور جلالی
- ✎ بازنگری: دکتر محمدرضا محقری
- ✎ ناشر: دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی هرمزگان
- ✎ امور اداری: فاطمه قاسمی
- ✎ نسخه پرداز: گیلدانا مؤیدی
- ✎ صفحه آرایی و طراحی جلد: سمیه جلالی
- ✎ نظارت بر چاپ: نشر رسول
- ✎ چاپ و صحافی: قم - سلمان فارسی
- ✎ چاپ اول: بهار ۱۳۹۶
- ✎ شمارگان: ۱۰۰ جلد

ISBN: 978-600-7710-20-3

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۷۱-۲۰-۳

آدرس: بندرعباس/ بلوار جمهوری اسلامی/ ضلع شرقی بیمارستان شهید محمدی/ معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه / اداره انتشارات

Printed in I.R. of Iran

حق نشر © کلیه حقوق برای دانشگاه علوم پزشکی هرمزگان محفوظ است.

www.hums.ac.ir

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه استاد دکتر محمد رضا محرری
۱۳	مقدمه استاد دکتر سید ضیاء الدین تابعی
۱۴	مقدمه مؤلف
۱۷	پیشگفتار درباره تاریخ اخلاق پزشکی
۲۱	فصل اول: کلیات تاریخ پزشکی
۲۳	فراهمای درباره تاریخ به طور کلی
۲۷	تاریخ عمومی پزشکی
۳۱	نظری اجمال به تاریخ پزشکی در چند تمدن مهم و کهن
۵۴	تاریخ پزشکی ایدل قبل از اسلام و دوران تمدن اسلامی
۶۹	تاریخ پزشکی ایران دوران رلیه تمدن اسلامی
۸۷	چهار ستاره درخشان تمدن ایران اسلامی
۱۰۵	خلاصه تاریخ پزشکی جهان در ایران و دورن معاصر
۱۴۷	فصل دوم: عکس ها و نقشه ها
۱۶۱	فصل سوم: مبانی اخلاق و اخلاق پزشکی
۱۶۳	اخلاق - به طور اعم (Ethics)
۱۷۱	اخلاق و مبانی اخلاقی در حرفه پزشکی
۱۷۳	بررسی حق از باطل و درست از نادرست در اخلاق پزشکی
۱۷۵	رابطه پزشک و بیمار از زاویه وظائف پزشک
۱۷۹	دیدگاه اخلاق پزشکی از زاویه مسائل و حقوق بیمار
۱۸۶	پزشک و گستره اخلاق پزشکی در جامعه
۱۹۵	مسائل خاص پزشکی از دیدگاه اخلاق و اسلام
۲۰۷	مرگ از دید فلسفی، اسلامی و پزشکی
۲۱۶	عقیم سازی (Sterilisation)
۲۱۹	اخته کردن (Castration)
۲۲۰	تفرق بین مثله کردن و عمل جراحی
۲۲۱	روان جراحی (Psychosurgery) از نظر اخلاقی
۲۲۲	آزمایش روی انسان
۲۲۹	دارو، مصرف آن و یاتروژنی (Yatrogeny)

۲۳۶	تغذیه اجباری
۲۳۹	اصلاح نژاد
۲۴۵	وسائل و قرص های ضد بارداری
۲۴۶	خودکشی Suicide
۲۴۹	تکمله هائی درباره اخلاق پزشکی
۲۵۲	سوگند نامه های پزشکی
۲۶۱	فهرست اعلام (اسامی، اماکن، مطالب)
۳۰۱	فهرست منابع کتاب

مقدمه مؤلف

پس از حمد و ثنای پروردگار یکتا که به من فرصت تهیه و اتمام این تألیف را داد، چون در متن کتاب تا اندازه لزوم و توانایی، آنچه را که می‌بایست در مورد «اخلاق و تاریخ پزشکی» بیان شود، آورده شده است، تنها به علت و چگونگی تدوین این کتاب می‌پردازم.

با ورود به دانشگاه و آغاز آموختن پزشکی همواره مشتاق دریافتن چگونگی این فن و دانش در میان گروه‌های نخستین انسان‌ها و گسترش روز افزون آن در راستا و به موازات دگرگونی جوامع بشری دستاوردهای شگفت‌انگیز مراحل کنونی جهان متمدن بودم و با ورود به جامعه با کسوت پزشک و ضمن کسب تجربیات و ناگوئی از مسائلی که در رابطه با این حرفه شریف در عمل پدید می‌آید، لزوم توجه به ارتباط تنگاتنگ رفتار و منش پزشک با کسانی که به عنوان بیمار نیازمندانه به او روی می‌آورند - و به عبارتی دیگر «اخلاق در حیطه پزشکی» - بر این پدیده‌ی تر شد و ایجاد فرصت تدریس واحد درسی «اخلاق و تاریخ پزشکی» در دانشکده پزشکی دانشگاه آزاد کرج - واحد شیراز در چند سال اخیر، مرا وا داشت در این زمینه به مطالعه و جست و جو و پیگیری ژرف‌تر بپردازم که حاصل آن گردآوری و تألیف کتابی است که در پیش روی شما عزیزان می‌باشد و امید است تا آن حد مفید باشد که آنچه را دانشجویان پزشکی، همکاران پزشک و دیگر دوست داران این رشته لازم دارند، تأمین نماید. خوش‌حال و مفتخر خواهم بود که چاپ و نشر آن در دانشگاه شهر مولد خودم - جایی که سالها به ارائه خدمات پزشکی در آنجا مشغول بودم - دانشگاه علوم پزشکی بندرعباس - انجام گیرد و لازم و وظیفه خود می‌دانم به پاس قدسی که در این مورد به محضر عزیزان معاونت محترم تحقیقات و فناوری، به ویژه جناب آقای دکتر ناصر آقاوندی معاونت محترم بخش، تقدیم بدارم و از این رهگذر به فراز کوتاهی از نوشته «حکیم سید اسمعیل جابلقا» در متن کتاب اشاره کنم: «... و اندر ساختن این کتاب، غرض این بود که چنین یادگاری از این خادم بماند تا حق نعمت گزارده شود». که گویای علت این اقدام و پاس قلبی می‌باشد.

در تهیه این کتاب عزیزانی به من محبت کرده و یاری رسانده‌اند که نهایت تشکر ویژه خود را نشر قدمشان نموده و از درگاه خداوند بزرگ، تندرستی، شادکامی و بهروزی پایدار در زندگی برایشان آرزو می‌دارم.

۱- استادان ارجمند و معظم دانشکده پزشکی دانشگاه شیراز؛ جناب آقای دکتر محرری و جناب آقای دکتر سید ضیاءالدین تابعی که با تشویق این جانب و مرور مطالب کتاب و راهنمایی‌های خود به آن ارزش بخشیدند و سرافراز نمودند، به ویژه استاد دکتر محرری که بر من منت گزارده و رحمت بازنگری و

ویراستاری آن را نیز تقبل فرمودند.

۲- استاد دکتر غلامحسین عجمی، استاد قلب کودکان دانشکده پزشکی دانشگاه شیراز، که در تهیه مطالب تاریخ و اخلاق پزشکی منابع ارزشمندی در اختیار اینجانب قرار دادند.

۳- فرزندانم، مهندس آناهیتا جلالی، که در تهیه عکس‌ها و تنظیم کتاب نهایت کمک را به من نمود.

۴- همسر، خانم بدراسادات هاشمی، که با تشویق و دلگرمی و ایجاد محیط مناسب در ادامه کار مرا یاری نمودند.

۵- سرکار خانم مریم فرهمند که در تایپ کتاب، تهیه و تنظیم آن نهایت لطف و همکاری را با من نمودند. در پایان هدف از تدوین این کتاب را در اولین گام، کمک به آموزش «اخلاق و تاریخ پزشکی» به دوستان جوان دانشجو که چون فرزندان خودم هستند و پزشکان و استادان سرافراز آینده میهن عزیزمان خواهند بود، اعلام می‌دارم و به برداشتن این گام هرچند کوچک افتخار می‌نمایم.

دکتر منصور جلالی

بهار ۱۳۹۶- بندرعباس

پیشگفتار درباره تاریخ اخلاق پزشکی

شناخت هر موضوع، رویداد و پدیده‌ای مسلماً بدون توجه و کنکاش در گذشته آن و دریافت چگونه و چراهای آن، چندان دست و پا پسند و استناد نخواهد بود و جستار مهم و گستره پهناور اخلاق پزشکی نیز بدون رویکرد به گذشته و چگونگی پیدایش دانش پزشکی و پیشرفت تدریجی آن - اگر چه کند در روزهای آغازین پیدایش پزشکی و سپس با هنگام متأخر در زمانهای بعدی - که در یک قرن اخیر شتاب افزاینده‌ای به خود گرفته، نمی‌تواند کامل و مطلوب و بسنده باشد.

جدا از اهمیت توجه به اخلاق پزشکی در اسلام و از راجبات شروط پزشک شدن، وقوف کامل به آن و تعهد به اعتقاد به آن و به کار بستنش در تمام شئون زندگی حرفه‌ای هر پزشک است. شاید پرداختن به تاریخ و تاریخ پزشکی جای سؤال باشد؛ ولی پزشک نیز مانند هر فرد انسان با ادغام جامعه شایسته است و می‌بایست از گذشته و داستان گذر زمان در سرزمین مادری خود به طور کلی، تاریخ حرفه خود به طور اخص، به خوبی آگاه باشد و دریابد و بداند که آنچه امروز در دسترس او قرار گرفته حاصل تلاشها و زحمات افراد بیشماری است که با دلباختگی ایثارگونه کلیه لحظه‌های زندگی خود را به تحقیق و رمایش و مطالعه گذرانده و چه بسا عمر خود را در این راه بدون حصول هیچ نتیجه‌ای به سر برده‌اند تا در مجموع در گذر زمان، دانش پزشکی به این درجه از اعتلاء و عظمت امروزی برسد و در دسترس ما قرار گیرد.

با توجه به آن چه آمد، دست کم، شناختی از تاریخ پزشکی و آشنایی با پیشکسوتان دانشمند و پرتلاش آن و خدمات ارزشمند آنان به جامعه بشریت و دنیای پر عظمت دانش بشری می‌تواند برای هر پزشکی مناسب، بلکه واجب باشد. بنابر همین میناست که این کتاب را با تقدم بخش تاریخ پزشکی آغاز نموده و سپس به اخلاق پزشکی پرداخته شده است.

درباره اخلاق پزشکی باید گفت، اگر چه در سال ۱۸۰۳ (م) پزشک انگلیسی توماس پرسیوال - متولد ۱۹ سپتامبر ۱۷۴۰ (م) در دارینگتون به تدوین و انتشار قانون اخلاقیات پزشکی پرداخت و از سوی انجمن پزشکی آمریکا اینگونه توصیف شد: «بعد از بقراط او شاخصترین چهره اخلاق پزشکی غرب بوده است» و اگر چه، در قوانین (حمورابی) برای اولین بار خطاهای پزشکی و قوانین مربوط به آن مطرح شده؛ اما می‌توان گفت در (یونان و ایران باستان) نخستین نگرشها در مورد مسائل و مطالب اخلاقی پزشکی به عمل آمده است و در قرون بعد، دوران طب درخشان اسلامی و ایرانی، پزشکان بزرگ و شاخصی چون: رازی، جرجانی، ابوعلی سینا، فارابی، اهواری، ابن‌زینی ابوسهل مسیحی و... به اصول اخلاقی پزشکی توجه و پایبندی بسیار نشان داده و در تقریرات و نوشته‌های خود بارها بر آن تأکید داشته‌اند.

شاید بشود اصول اخلاقی را در پزشکی فرموله نمود و به صورت موارد قابل شمارش به صورت (۱، ۲، ۳، و...) آنها را برشمرد که مثلاً پزشک باید این کار را بکند، آن کار را نکند، توجه‌اش به این باشد، از فلان نکته غافل نباشد و... ولی باید گفت «اخلاق پزشکی» مقوله‌ای مشتمل بر رشته‌های مختلفی چون: پزشکی، فلسفه، اخلاق، حقوق، جامعه‌شناسی، هنر و... است و با عطف توجه به همه این هنرها و نکات آموزنده است که می‌تواند پزشک را در مسیر «اخلاق پزشکی» به سمت رشدی مناسب و درست هدایت کند و خصلت بارز و لازم انسانی را به آن بدهد. اصولی چون: آسیب نرساندن به بیمار، احترام به خواست بیمار در تعیین روش درمان خودش، دوری از هر گونه اندیشه اترافاتی چون: رابطه جنسی با بیمار یا بستگان او و... که کاملاً جا افتاده و مورد پذیرش کل جامعه پزشکی می‌باشد و از طرف دیگر مباحث جدیدی نیز امروزه در این زمینه افزوده شده چون، مسائل اخلاقی در مورد بیماران بسیار بدحال نه گفتن به تصمیم‌گیری توسط فرد جایگزین منجر می‌شود که در بیماران بسیار ناتوان چون الزایمر پیشرفته و بیماران انسداد ریوی بر اساس حفظ اصل اخلاقی و احترام به خود مختاری افراد، منجر می‌شود، مسئله اخلاق در پژوهش‌های پزشکی، مسائل حقوقی و اخلاقی در پیوند اعضا، عدالت در توزیع مناسب خدمات پزشکی، رضایت آگاهانه بیمار، آتانازی، مسائل اخلاقی در باروری و ناباروری، مرگ مغزی و شاخصه‌های آن، شبیه‌سازی انسان، اخلاق پزشکی در سیاست‌گذاریها و... که باید «اخلاق پزشکی نوین» روند درست و منطقی و پسندیده‌ای در این زمینه‌ها اتخاذ و توصیه نماید.

در کنار همه نکات بالا، هنوز این خود پزشک است که در لحظه لحظه ارائه خدماتش باید همه مسائل را حلایی و سبک و سنگین کند و خود را با موازین مناسب و خدا پسندانه اخلاقی در خدمت به این خلق درمانده و نیازمند خدا تطابق دهد، در تشخیص بیماری آنها و ارائه درمان لازم بکوشد و کرامت انسانی و رضایت وجدان و تأییدات خداوند را بر هر هدف و نفع مادی مرجح بداند و بداند که در کنار آن خداوند بزرگ کار او را بدون پاداش نخواهد گذاشت.

پزشک باید در راه خدمت به بیماران به نظرات آنها احترام بگذارد، به پرسشهای ایشان به خوبی و با حوصله جواب دهد، دیگر همکاران را - ضمن بیان حقایق به بیمار - زیر سؤال نبرد، شأن و مقام والای انسانی را به بهانه پژوهش و تحقیق پامال و مخدوش نسازد، خود را در معرض اهداف تبلیغی و تجارت مآبانه - به بهانه آشنایی با دستاوردهای جدید - زمانی و ... قرار ندهد و در اقدامات اجتماعی خود نیز حتی با اعمال غیر مسئولانه به تخریب محیط زیست و صیعت پیرامون خود نپردازد چه، غیر از ما انسانها، سایر جانداران - اعم از گیاهان و جنگلها و حیوانات و پرندگان - نیز در این جهان حق حیات دارند.

انسان پزشک باید شجاعت اخلاقی و فداکاری خود، در بیان ناتوانیها و عدم آگاهیهای خود را به میزان بالا در خود به وجود آورد، در گفتن حقیقت - هر چند تلخ باشد - اما از راه عاقلانه و سنجیده و بدون ایجاد ترس و وحشت در بیمار و نزدیکان او مردد نباشد. این حقیقت گویی باید با توجه بر تمامی ملاحظات و در نظر گرفتن روش مناسب انجام گیرد و کمترین آسیب روانی را به بیمار کند. او باید در تصمیم گیریهای خود در مورد بیمار تحت تأثیر «جو» ایجاد شده توسط اطرافیان بیمار قرار نگیرد و به کارهای نابجا چون: بستری کردن اجباری بیمار به خواسته نزدیکان او و ... نپردازد و حق تصمیم گیری طبیعی بیمار درباره خودش را به ناحق از او سلب نکند و حتی نکات بسیار کوچک را نیز چون تعیین سویت، مسجیم بیمار و جلوگیری از درمان اشتباهی در مورد آنان موشکافانه زیر نظر بگیرد و خلاصه کلیه صحنه‌های پزشکی، اخلاقی، قانونی، حقوقی و ... را که در آغاز اشاره شد به دقت رعایت نماید و در همه موارد و در همه فرصتها به افزایش دانش و آگاهی پزشکی خود ادامه دهد و باید در نظر داشته باشد که: «پزشک همیشه باید آماده توضیح و توجیه اعمال و تصمیمات خود باشد».